

Hoge Raad der Nederlanden
Zaaknummer: 25/00497
Zitting: 22 mei 2026 om 10:00

Pleitnota

inzake

Shell plc,

gevestigd te Londen, Verenigd Koninkrijk,
verweerster in het principaal cassatieberoep,
eiseres in het voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep,
hierna te noemen: “**Shell**”,
advocaten bij de Hoge Raad: mrs. F.E. Vermeulen en
A.G. Colenbrander

en

Stichting Milieu en Mens,

gevestigd te Amsterdam,
gevoegde partij aan de zijde van Shell,
advocaat bij de Hoge Raad: mr. C.S.G. Janssens

tegen

1. **Vereniging Milieudefensie,** gevestigd te Amsterdam,
2. **Stichting Greenpeace Nederland,** gevestigd te Amsterdam,
3. **Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee,** gevestigd te Harlingen,
4. **Stichting ter bevordering van de Fossilvrijbeweging,** gevestigd te Amsterdam,
5. **Stichting Both ENDS,** gevestigd te Amsterdam,
6. **Jongeren Milieu Actief,** gevestigd te Amsterdam (ontbonden per 1 september 2022),

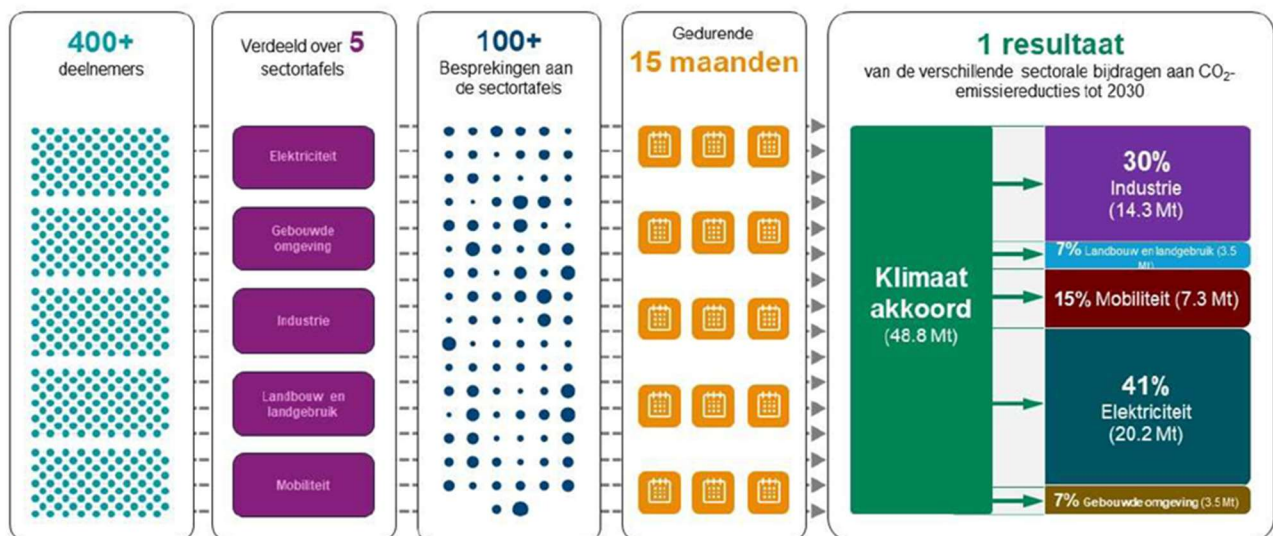
eisers in het principaal cassatieberoep,
verweerders in het voorwaardelijk incidenteel cassatieberoep,
hierna gezamenlijk (in enkelvoud): “**Milieudefensie**”,
advocaten bij de Hoge Raad: mrs. P.A. Fruytier en J.P. Jas

1 INLEIDING

1. Laat ik beginnen met waar Milieudefensie en Shell elkaar vinden. Beide partijen zijn het erover eens dat een urgente transformatie van het huidige energiesysteem nodig is om klimaatverandering aan te pakken. Shell en Milieudefensie zijn het ook met elkaar eens dat ondernemingen als Shell hierin een rol hebben. Partijen verschillen echter van mening over de vraag *hoe* de energietransitie moet worden vormgegeven, *wie* het best in staat is om de uiteenlopende belangen af te wegen die hierdoor worden geraakt, en *wat effectief* is om de energietransitie vooruit te brengen. Shell meent dat overheden het best in staat zijn om de energietransitie vorm te geven door wetgeving en beleid. Milieudefensie meent dat rechters rigide aanbodrestricties zouden moeten opleggen aan individuele ondernemingen in de vorm van ongecoördineerde rechterlijke bevelen.
2. Volgens Shell hebben overheden het vermogen en de democratische legitimiteit om een veilige en ordelijke energietransitie tot stand te brengen. Zij hebben de laatste jaren grote stappen gezet. De Europese Unie heeft de Green Deal ingevoerd. Daarmee heeft de Europese Unie een klimaat- en energiebeleid van ongekende omvang vastgesteld, ter nakoming van haar verplichtingen onder de Overeenkomst van Parijs. Er is een uitgebreide set regels van kracht die de Europese uitstoot reguleert en beperkt. Deze regels berusten op uitgebreide *impact assessments*. Het Europese klimaatbeleid zet een combinatie van instrumenten in om de vraag- en de aanbodzijde van de economie als geheel te reguleren. Dit beleid houdt rekening met specifieke mogelijkheden en uitdagingen voor specifieke regio's en sectoren. Het biedt de schaalvoordelen, flexibiliteit en intensieve coördinatie die nodig is voor een effectief klimaatbeleid. Het zorgt voor een gelijk speelveld, stimuleert innovatie en maakt gebruik van de concurrentie tussen marktpartijen om koolstofarme alternatieven te bevorderen. Het is adaptief en maakt ingrijpen mogelijk als regelgeving niet werkt of als veranderende omstandigheden daartoe dwingen. Kortom, het stelt ondernemingen in staat om een rol te spelen binnen de door overheden vastgestelde kaders.
3. Individuele reductieplichten voor ondernemingen opgelegd door rechters hebben niets van dit alles. In tegendeel. Deze beoogde rechterlijke regulering van ondernemingen is een ondeugdelijk antwoord op klimaatverandering, een wereldwijde en complexe uitdaging die vraagt om democratisch gelegitimeerd nationaal beleid en internationale samenwerking. Zij ondermijnt wetgeving en beleidsmaatregelen die wel werken. Door de rechter opgelegde reductiepaden en aanbodrestricties voor arbitrair uitgekozen individuele ondernemingen zijn schadelijk en op zijn best ineffectief. Zij leiden tot inconsistente uitkomsten en rechtsonzekerheid. Zij missen de nuance, flexibiliteit, coördinatie en schaal die regulering op Europees en nationaal niveau kan bieden.

4. Op nationaal niveau, laat het Nederlandse Klimaatakkoord duidelijk zien wat er echt nodig is om kleinere en grotere oplossingen te realiseren die daadwerkelijk werken en rekening houden met de vele belangen die op het spel staan. Het Klimaatakkoord berust op een brede weging van maatschappelijke belangen en kiest voor gedifferentieerde sectorale doelen. In meer dan 100 rondetafelgesprekken in diverse sectoren, verspreid over een periode van meer dan 15 maanden, hebben de overheid, het bedrijfsleven en vele andere belanghebbenden samengewerkt en informatie uitgewisseld om tot echte resultaten te komen. Milieudefensie en andere NGO's hebben intensief bijgedragen aan het Klimaatakkoord via diverse werkgroepen en sectortafels. Ik verwijs naar de afbeelding op het scherm, die dit weergeeft:¹ meer dan 400 deelnemers zijn na meer dan 100 besprekingen gedurende 15 maanden tot specifieke sectorale doelstellingen gekomen.

Klimaatakkoord

5. We zullen aan het eind van het pleidooi van vandaag nader ingaan op de inhoud van de bestaande regelgeving voor de energietransitie. Wat belangrijk is om nu al te vermelden, is dat deze regelgeving haar nut heeft bewezen. Ze heeft geleid tot aanzienlijke emissiereducties. Sinds 1990 heeft de Europese Unie haar broeikasgasemissies met meer dan 37% teruggedrongen. In diezelfde periode is de economie met 71% gegroeid.²
6. Naast het realiseren van emissiereducties heeft deze regelgeving gevolgen voor een breed scala aan andere maatschappelijke belangen. Naast het klimaatbelang gaat het onder meer om beschikbaarheid

¹ Spreekantekeningen zijdens Shell d.d. 12 april 2024, zittingsdag 4 – repliek, nr. 1.1.4-1.1.5.

² Europese Commissie 6 november 2025, EU Climate Action Progress Report 2025, p. 10-11, te raadplegen via: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2d756cf5-c4f4-11f0-8da2-01aa75ed71a1/language-en>.

en betaalbaarheid van energie, economische concurrentiekracht en nationale veiligheid. Al deze belangen zijn direct verbonden met klimaatbeleid. Het is aan wetgevers en beleidsmakers om al die belangen af te wegen en te coördineren. Zij moeten keuzes heroverwegen als ontwikkelingen aanpassingen vereisen, en daarbij vaste koers houden richting een koolstofarme economie. De evolutie van het energiesysteem is bijna nooit lineair en is voortdurend in ontwikkeling. Daarom zijn flexibiliteit, weerbaarheid en aanpassingsvermogen van essentieel belang. De Nederlandse regering heeft dit ook onderkend in een recente brief aan de Tweede Kamer waarin zij toelicht te kiezen voor “*een nieuwe balans in het Europese en Nederlandse klimaat-, energie- en industriebeleid*” waarin “*concurrentievermogen, verduurzaming en weerbaarheid hand in hand*” gaan.³

7. Op grond van het *Urgenda*-arrest hebben rechters een taak om overheden op koers te houden richting een koolstofarme samenleving, met behoud van het primaat van de politiek. Maar de Hoge Raad en het Europees Hof voor de Rechten van de Mens hebben duidelijk gemaakt dat de rechter niet moet treden in de beleidskeuzes die regering en parlement maken over de manier waarop emissies worden gereduceerd.
8. Milieudefensie spreekt in deze zaak echter niet de *Nederlandse Staat* aan. In plaats daarvan wil zij individuele ondernemingen zoals Shell en ING binden aan rechterlijke reductieplichten. Reductieplichten die in geen enkel land door de wetgever of de rechter zijn opgelegd en die de Nederlandse wetgever drie keer heeft afgewezen. Dit is precies de inmenging in het politieke domein die de Hoge Raad in *Urgenda* wilde vermijden. Dat zou nog meer het geval zijn in de nieuwe zaak tegen Shell die Milieudefensie een maand geleden is gestart en waarin zij de rechter vraagt nog verder te gaan. Hetzelfde geldt voor de lopende procedure tegen ING en de zaak tegen het Havenbedrijf Rotterdam die *Advocates for the Future* vorige week heeft aangekondigd.
9. Wat Milieudefensie wil bereiken – het beperken van de opwarming van de aarde – is van cruciaal belang. Maar een procentuele reductieplicht voor een individuele onderneming helpt het klimaat niet, kan het klimaat zelfs schaden en heeft zeer negatieve onbedoelde gevolgen. Een vooraf gefixeerd minimumpercentage voor Shell, ING, het Havenbedrijf Rotterdam en andere bedrijven is op zijn best ineffectief. Of het nu 45%, 35% of 25% is. Dat is de kern van de beslissing van het hof in deze zaak.
10. Het hof maakt in zijn overwegingen onderscheid tussen emissies die het gevolg zijn van Shells eigen

³ *Kamerstukken II 2025/2026, 29826, nr. 307* (Brief van de Minister van Klimaat en Groene Groei & Staatssecretaris van Economische Zaken en Klimaat, 10 april 2026), te raadplegen via: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2026Z07677&did=2026D17215>. “*Het is essentieel in te blijven zetten op de groene transitie, maar ook op nieuw verdienvermogen, en meer autonomie. Het kabinet kiest dan ook voor een nieuwe balans in het Europese en Nederlandse klimaat- energie- en industriebeleid. Hierin gaan concurrentievermogen, verduurzaming en weerbaarheid hand in hand.*”

activiteiten en de elektriciteit die zij verbruikt, en de emissies van klanten en eindafnemers van Shell. De eerste soort emissies worden Scope 1- en 2-emissies genoemd, de emissies van klanten en eindafnemers waarover Shell rapporteert Scope 3-emissies. Over de eerste soort emissies is het hof kort: Shell is goed op weg om de vermindering van Scope 1- en 2-emissies te bereiken die Milieudefensie bij de rechter wil afdwingen. Alleen al om die reden is de vordering van Milieudefensie ongegrond. Bij de Scope 3-emissies, dus de emissies van bijvoorbeeld iedereen die bij een benzinstation van Shell tankt, geeft het hof twee gronden waarom het standpunt van Milieudefensie faalt. De eerste grond is dat het niet mogelijk is om een percentage specifiek voor Shell te vinden op basis van een mondiaal of sectoraal reductiepad. De tweede grond is dat zelfs als een reductiebevel zou worden opgelegd aan Shell, dit de wereldwijde CO₂-uitstoot niet vermindert. De vraag naar olie en gas blijft immers bestaan, en andere aanbieders zullen hierin blijven voorzien. Simpel gezegd: wie nog geen elektrische auto heeft, zal op de route naar Frankrijk bij BP, Total of Esso gaan tanken, als dat niet meer bij Shell kan. En Shell bepaalt niet of iemand een elektrische, diesel of benzineauto rijdt.

11. Het hof heeft daarmee heel praktisch onder elkaar gezet waarom deze zaak van Milieudefensie niet kan slagen. Door de zaak zo te benaderen heeft het hof bepaalde twistpunten niet of heel beperkt behandeld. Een van die punten is de centrale vraag of een rechter via het privaatrecht individuele ondernemingen kan binden aan reductieplichten, juist vanwege de gevolgen voor een breed scala van andere maatschappelijke belangen. Het Duitse Bundesgerichtshof heeft op 23 maart van dit jaar in een zaak tegen autoproducenten Mercedes en BMW beslist dat de rechter dat niet mag doen. Milieuorganisaties probeerden via de rechter auto's met brandstofmotoren eerder te laten verbieden dan in Europa is afgesproken (nu is dat 2035). Het Bundesgerichtshof heeft die zaak aangegrepen om principieel te beslissen dat “[a]lleen wetgeving het geschikte kader biedt om op democratisch verantwoorde wijze een evenwicht te vinden tussen klimaatbescherming en eventueel daarmee conflicterende belangen”.⁴ Daarom is het volgens de hoogste Duitse rechter “niet de taak van de rechter om (...) emissieniveaus of reductieverplichtingen” voor ondernemingen vast te stellen.⁵
12. Deze uitspraak van het Bundesgerichtshof is consistent met de beslissing van het hof in deze zaak. Deze uitspraak laat ook goed zien dat privaatrechtelijke reductieclaims tegen individuele ondernemingen in wezen over publieke belangen gaan, die niet kunnen worden vastgesteld in een

⁴ Bundesgerichtshof 23 maart 2026, ECLI:DE:BGH:2026:230326UVIZR365.23.0, rov. 44: “[a]llein die Gesetzgebung bietet den geeigneten Rahmen dafür, den Klimaschutz und dessen Spannungsverhältnis zu etwaigen gegenläufigen Belangen in demokratischer Verantwortung zu einem Ausgleich zu bringen.” Zie ook het officiële persbericht: <https://www.bundesgerichtshof.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2026/2026054.html>.

⁵ Bundesgerichtshof 23 maart 2026, ECLI:DE:BGH:2026:230326UVIZR365.23.0, rov. 45: “Grundsätzlich ist es aber nicht Aufgabe der Gerichte, aus der offenen Formulierung des Art. 20a GG konkret quantifizierbare Grenzen der Erderwärmung und damit korrespondierende Emissionsmengen oder Reduktionsvorgaben abzuleiten.”

bilaterale civiele procedure.⁶ Anders dan het Gerechtshof Den Haag, ging het Bundesgerichtshof niet zo ver dat op ondernemingen een algemene civielrechtelijke rechtsplicht rust om emissies te beperken. Het Bundesgerichtshof wees claims voor door de rechter vast te stellen individuele reductieverplichtingen categorisch af. Daarmee liet dit hof geen onzekerheid voor de Duitse economie en voor Duitse ondernemingen. De algemene reductieplicht in het arrest van het Hof Den Haag laat die onzekerheid voor Nederlandse ondernemingen wel bestaan.

13. Deze bredere context is cruciaal. Vanaf het begin was deze zaak voor Milieudefensie een testcase: de zaak gaat niet alleen over Shell, maar over veel meer bedrijven zoals ING en 27 andere bedrijven die Milieudefensie voor haar campagne heeft uitgekozen.⁷ Het gaat Milieudefensie met name om een systeemverandering die zij wil bereiken door via de rechter het aanbod van olie, gas en andere producten af te schalen. Daarvoor heeft zij Shell uitgekozen uit een reeks van mogelijke ondernemingen om een "vliegwieleffect" te bereiken in de maatschappij. Milieudefensie wil in feite via een algemene regel een ongeschreven reductieverplichting laten opleggen aan alle grotere ondernemingen. Dit verklaart waarom deze zaak niet alleen Shell raakt, maar ook bredere maatschappelijke belangen zoals energiezuikerheid, betaalbaarheid van energie en nationale veiligheid.
14. Dat is de reden waarom ik zo dadelijk eerst zal stilstaan bij het energiesysteem, de rol van olie en gas in dat systeem en de daarbij betrokken belangen. Deze context maakt duidelijk dat de beslissing van het hof om Shell niet te binden aan welk gefixeerd reductiepad ook voor Scope 3-emissies de verstandige en de enige juiste beslissing is. Daarna ga ik in op deze centrale beslissing van het hof en zal ik uitleggen waarom het concept van bindende reductiepaden voor individuele ondernemingen schadelijk is en op zijn best ineffectief, en waarom dit allerlei politieke keuzes inhoudt, waarin de rechter niet kan treden.
15. Mr. Colenbrander zal vervolgens toelichten waarom de juridische beginselen die Milieudefensie inroept dit niet anders maken, en waarom het effectiviteitsoordeel van het hof juist is en recht doet aan de werkelijkheid. Hij zal ook ingaan op het pakket aan regelgeving en beleid dat er wel is. De Europese aanpak dekt nagenoeg alle sectoren. Ook de Nederlandse wetgever heeft op grote schaal beleid aangenomen. Hiermee worden serieuze emissiereducties gerealiseerd. Het functioneren van dit beleid kan worden ondermijnd door strengere maatregelen van rechters in individuele lidstaten. Hoe goedbedoeld die nationale maatregelen ook kunnen zijn.

⁶ Bundesgerichtshof 23 maart 2026, ECLI:DE:BGH:2026:230326UVIZR365.23.0, rov. 45. Zie ook Spreekantekeningen tijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 2 van 2, nr. 3.2.12.

⁷ Spreekantekeningen tijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 1 van 2, nr. 1.3.4; Spreekantekeningen tijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 - deel 1 van 4, nr. 5.3.7; en Milieudefensie, Brief aan CEO's: De wereld is veranderd. Nu u nog., 13 januari 2022, ([Productie S-10](#)). En recent nog: <https://milieudefensie.nl/actueel/de-29-grote-vervuilers-hoe-zit-het-ook-alweer>.

2 HET ENERGIESYSTEEM EN DE NOODZAAK VAN EEN VEILIGE EN ORDELIJKE TRANSITIE

16. De context van het energiesysteem laat zien waarom het hof in deze zaak de juiste beslissing heeft genomen. Het maakt ook duidelijk waarom het zo belangrijk is dat de Hoge Raad, het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Bundesgerichtshof duidelijke grenzen hebben getrokken tussen wat de rechter wél en niet kan doen. Rechters kunnen wél de tussen- en einddoelen van statelijk klimaatbeleid bewaken. Zij kunnen niet de weg daar naartoe bepalen en moeten inhoudelijke keuzes over de energietransitie aan de politiek laten. Het arrest *Fliegenschnee*⁸ van het EHRM stelt dit scherp: er bestaat geen mensenrecht tegenover staten om specifieke mitigatiemaatregelen op te leggen zoals de afschaling van fossiele brandstoffen. In zaken tegen individuele ondernemingen is dat niet anders, zoals het Bundesgerichtshof op 23 maart heeft geoordeeld. Dat is juist, het is rechtvaardig en het geeft werkbare uitkomsten.

1. Het mondiale energiesysteem en de uitdagingen en kansen van de energietransitie

17. Wie de krant openslaat ziet dat de huidige geopolitieke verschuivingen één ding duidelijk maken: de energietransitie moet worden versneld. Niet alleen voor het klimaat, maar ook voor de leveringszekerheid en betaalbaarheid van energie, en om geopolitieke redenen. De *gewenste richting* is dan ook eenduidig. Tegelijkertijd is de *werkelijkheid* dat olie en gas nog lange tijd nodig zullen blijven om te kunnen voldoen aan een diverse en groeiende mondiale energiebehoefte. Het resterende koolstofbudget voor 1,5 °C is krap en slinkend. Overheden moeten dat budget verdelen en een evenwicht vinden tussen onmiddellijke energiebehoeften en urgente klimaatdoelstellingen.
18. Shell heeft in hoger beroep inzichtelijk gemaakt voor welke uitdagingen en kansen de energietransitie staat. Vandaag beperk ik mij tot een aantal belangrijke feitelijke vaststellingen.
19. **De mondiale energiebehoefte groeit.** Elke maand groeit de mondiale energievraag met het equivalent van het verbruik van een land als Zwitserland. Dit komt door een bevolkingsgroei naar 10 miljard mensen, toenemende welvaart, industrialisatie en urbanisatie en door technologische ontwikkelingen zoals AI en datacentra. Energie vervult hierbij een spilfunctie.
20. **Elektriciteit voorziet in een relatief klein deel van die mondiale energiebehoefte.** Fossiele

⁸ EHRM 18 november 2025, ECLI:CE:ECHR:2025:1118DEC004005423 (*Fliegenschnee/Oostenrijk*).

energiebronnen – steenkool, olie en gas – voorzien op dit moment in 80% van de mondiale primaire energiebehoefte. Zij worden bijvoorbeeld gebruikt voor vervoer en voor industriële processen waarvoor hoge temperaturen nodig zijn, zoals de productie van staal en cement. Elektriciteit is goed voor 20% van het eindverbruik van energie. Als alle bestaande plannen voor elektrificatie worden uitgevoerd, kan dat percentage wereldwijd groeien tot een kwart in 2030. Daarna kan dit percentage nog verder stijgen. Deze groei is niet vanzelfsprekend en daarvoor zijn enorme investeringen en beleidsmaatregelen vereist. Alleen al in Nederland is de komende 15 jaar EUR 195 miljard nodig aan investeringen in elektriciteitsinfrastructuur.⁹

21. **Olie en gas blijven voorlopig nodig om in de wereldwijde vraag naar energie te voorzien.** Ook als alle geplande investeringen in elektriciteit volledig worden doorgezet, blijft het mondiale energiesysteem nog decennia voor een groot deel afhankelijk van fossiele energiebronnen. Een eenzijdige aanbodreductie van olie en gas zou bijzonder ingrijpende gevolgen hebben voor de brede maatschappij. Het zou onder meer impact hebben op het aanbod van kerosine voor civiele en militaire doeleinden, kunstmest voor voedselproductie, aluminium en cement voor de bouw van woningen. En zo zijn er nog veel meer voorbeelden. Voor veel van die toepassingen van olie en gas bestaan nog geen technologisch schaalbare alternatieve energiebronnen. Dit ondanks voortdurende inspanningen van overheden en bedrijven. Shell heeft hierover in hoger beroep al veel gezegd.¹⁰ Ik noem drie punten.

i) Punt 1 is dat sommige sectoren niet op korte termijn over kunnen op emissiearme energiebronnen. Neem bijvoorbeeld zwaar transport.¹¹ 98% van de wereldvloot van zeeschepen vaart momenteel nog op stookolie of diesel. Voor vliegtuigen bestaat de mogelijkheid van *Sustainable Aviation Fuels*, SAF, maar dit is beperkt beschikbaar en veel duurder dan kerosine. Voor industriële processen bestaan vaak überhaupt nog geen schaalbare koolstofarme alternatieven. Zo kunnen bijvoorbeeld staal, cement of bakstenen alleen worden geproduceerd bij hoge temperaturen. Daarvoor zijn op dit moment nog brandstoffen met een hoge energiedichtheid, met moleculen nodig. Deze productieprocessen kunnen niet eenvoudig worden geëlektrificeerd, waardoor wind- en zonne-energie niet zullen volstaan. Overigens wordt ook voor deze sectoren hard gewerkt aan alternatieve oplossingen, onder meer door Shell.

Shell bouwt op dit moment een van de grootste groene waterstoffabrieken van Europa: *Holland*

⁹ <https://www.rijksfinancien.nl/sites/default/files/extrainfo/ibos/2025%20IBO%20Bekostiging%20Elektriciteitsinfrastructuur.pdf>, p. 5
<https://www.rijksfinancien.nl/miljoenennota/2026/bijlage/9926443>; en https://www.iea.org/commentaries/grid-congestion-is-posing-challenges-for-energy-security-and-transitions?utm_source=openai.

¹⁰ MvG, nr. 2.5.4-2.5.6, 3.3.4 en 3.3.6; Spreekaantekeningen tijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 1 van 2, nr. 1.5.15 en 1.5.31; en Spreekaantekeningen tijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 - deel 2 van 4, nr. 7.1.4 onder (c).

¹¹ Spreekaantekeningen tijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 1 van 2, nr. 1.5.38.

Hydrogen I. Deze fabriek zal groene waterstof leveren aan Shell Pernis. Deze groene waterstof zal ook kunnen worden ingezet voor zwaar wegtransport. Shell is wereldwijd ook één van de grootste handelaren en leveranciers van SAF, maar de volumes blijven klein en de grondstoffen beperkt. Shell werkt momenteel met veel van haar klanten in de luchtvaartsector om hen te helpen in de transitie.¹² Ook in moeilijk te verduurzamen sectoren kan dus vooruitgang worden geboekt, sectoren die het grootste deel vertegenwoordigen van de Scope 3-emissies die Shell rapporteert. Maar dat kost tijd en gedurende die tijd zal significante steun en regulering van overheden nodig zijn. Het is alleen niet van de een op de andere dag geregeld. En de in deze procedure gevraagde reductieplicht bevordert de ontwikkeling van alternatieven niet.

- ii) Punt 2 om voor ogen te houden, is dat gas steenkool kan vervangen en daarmee de mondiale emissies juist kan verminderen. Het hof heeft hier terecht op gewezen.¹³ Zo komt bij de opwekking van elektriciteit door middel van kolen ongeveer twee keer zoveel CO₂ vrij als bij opwekking door middel van gas. Landen als China en India zijn nog steeds afhankelijk van kolen voor elektriciteitsproductie en de industrie. In China worden nog elke week nieuwe kolencentrales geopend.¹⁴ Kolen worden ingezet voor de industrie en voor elektriciteitsopwekking als zon en wind onvoldoende stroom genereren voor de benodigde elektriciteit. Als voor deze toepassingen geen kolen maar gas wordt gebruikt, dan is dat significant minder bezwarend voor het klimaat. Het gaat hier dus om toepassingen waarvoor op dit moment ook in een land als China geen schaalbare en betaalbare technologische alternatieven bestaan.
- iii) Punt 3: ook waar nu al wél schaalbare en betaalbare alternatieven bestaan, zullen olie en gas nog geruime tijd nodig blijven. Personenauto's zijn een goed voorbeeld. De verkoop van elektrische auto's is explosief gestegen. Een kwart van de nieuw verkochte auto's is nu elektrisch. Als alle landen hun plannen uitvoeren kan dat aandeel stijgen naar ruim 50% in 2035.¹⁵ Landen zoals Nederland werken heel hard aan de noodzakelijke aanpassingen van de infrastructuur: van laadpunten tot het hoogspanningsnet.¹⁶ Maar daarmee is het bestaande wagenpark nog niet vervangen – dat gaat decennia duren. Zo maken elektrische auto's momenteel slechts 3% uit van het wereldwijde wagenpark van 1,3 miljard auto's.¹⁷ Er zullen daarom ondanks alle inspanningen

¹² De realiteit is dat een dergelijke bijdrage hard nodig is. Het Europese beleid streeft ernaar dat brandstof die op Europese luchthavens wordt geleverd, in 2030 minimaal 6% SAF bevat. Het huidige aandeel van SAF in Europa bedraagt echter nog steeds niet meer dan 2%. Wereldwijd is dat zelfs minder dan 1%.

¹³ Arrest, rov. 7.74.

¹⁴ Financial Times 15 januari 2026, 'China pushes coal-fired power projects alongside renewables': "*China has 85 coal-fired units scheduled to open in 2026*".

¹⁵ IEA, World Energy Outlook 2025, p. 22, te raadplegen via: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/81980a53-9716-47f1-904e-b92a2c4d2ea4/WorldEnergyOutlook2025.pdf>.

¹⁶ IEA 25 maart 2025, 'Grid congestion is posing challenges for energy security and transitions', te raadplegen via: <https://www.iea.org/commentaries/grid-congestion-is-posing-challenges-for-energy-security-and-transitions>.

¹⁷ Spreekaantekeningen zijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 – deel 1 van 2, nr. 1.5.37 onder (b); en Productie S-123, A. Hawkes, *Second Expert Report of Professor Adam Hawkes*, 15 december 2023, par. 4.4 onder 1).

nog geruime tijd vele honderden miljoenen auto's met een verbrandingsmotor rondrijden.

22. Kortom, olie en gas zullen nog decennia nodig blijven. Gas, en in het bijzonder het gemakkelijk te transporteren LNG, zijn een betrouwbare partner van hernieuwbare energie voor de productie van elektriciteit en zijn cruciaal in transport en industrie naast verschillende andere energiebronnen. Gas leidt daadwerkelijk tot minder emissies als het kolen vervangt in met name China, India en Zuidoost-Azië, zoals het hof terecht heeft benadrukt.

2. In een ordelijke energietransitie zijn olie, gas en duurzame energiebronnen naast elkaar nodig

23. Door dit alles speelt meer dan ooit de noodzaak van flexibiliteit en weerbaarheid van het energiesysteem voor de leveringszekerheid. De afsluiting van de Straat van Hormuz heeft dat de wereld weer ingeprent.
24. Naast de aanvoer, onderstrepen de recente gebeurtenissen opnieuw dat raffinagecapaciteit in stand moet worden gehouden. Dat geldt bijvoorbeeld voor diesel, waarvan de prijs in Europa recent is geëxplodeerd door een raffinagetekort. En dat geldt ook voor kerosine. Want ook voor kerosine is de Europese Unie als geheel importafhankelijk van het Midden-Oosten.
25. De les is tweeledig. Ten eerste: de energietransitie en verdere elektrificatie zijn noodzakelijk om de hele Europese economie weerbaarder te maken tegen aanbodschokken van olie en gas. Dus: wind- en zonne-energie, batterijen, kernenergie en waterstof. Ten tweede: olie en gas houden nog geruime tijd een belangrijke functie om in de wereldwijde energievraag te voorzien. In Europa leidt dit tot een urgente roep om diversificatie van aanvoerlijnen en om strategische voorraden van brandstoffen en andere kritieke grondstoffen.¹⁸ Risicospreiding en leveringszekerheid met behulp van betrouwbare leveranciers zijn cruciaal voor Nederland en Europa.

3. Leveringszekerheid van energie is van cruciaal belang voor de nationale veiligheid

26. De beschikbaarheid van energie werkt door in verschillende andere maatschappelijke belangen. Een belangrijk voorbeeld is de nationale veiligheid. Het cruciale belang van leveringszekerheid van energie voor de nationale veiligheid werd onlangs op kernachtige wijze verwoord door Fatih Birol, de directeur

¹⁸ Bijvoorbeeld: Richtlijn 2009/119/EG van de Raad van 14 september 2009 houdende verplichting voor de lidstaten om minimumvoorraden ruwe aardolie en/of aardolieproducten in opslag te houden; Verordening (EU) 2025/1733 van het Europees Parlement en de Raad van 18 juli 2025 tot wijziging van Verordening (EU) 2017/1938 wat betreft de rol van gasopslag voor het veiligstellen van de gasvoorziening in de aanloop naar het winterseizoen; Richtlijn (EU) 2022/2557 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 betreffende de weerbaarheid van kritieke entiteiten en tot intrekking van Richtlijn 2008/114/EG van de Raad.

van het Internationaal Energie Agentschap. Ik citeer hem: "*Energy security, in my view, should be elevated to national security today.*"¹⁹ De EU en haar lidstaten onderkennen dat een nationale veiligheidsstrategie niet zonder energiezekerheid kan bestaan.²⁰ Een nationale veiligheidsstrategie omvat beleid op het gebied van industrie, technologie, defensie en klimaat.²¹

27. Voor de Europese NAVO-bondgenoten is energiezekerheid hoge prioriteit. Verdragsstaten zijn zelfs verplicht hun energiesysteem op orde te hebben.²² Shell draagt daaraan bij. Zij heeft in appel gewezen op het Central Europe Pipeline System (CEPS). Dit NAVO-pijpleidingennetwerk wordt vanuit Pernis bevoorrad. Het verbindt meerdere lidstaten van de EU.²³ In de afbeelding ziet u in het groen CEPS dat onder meer vliegtuigbrandstof levert aan militaire en civiele vliegvelden in België, Luxemburg, Duitsland en Zwitserland. De kleine grijze punten geven de meer dan 11.000 Shell tankstations weer en de blauwe stippen de meer dan 60 depots die Shell gebruikt. Deze worden ook bevoorrad door de Rhein-Main-Rohr pijplijn die in oranje is afgebeeld. Deze afbeelding laat zien hoezeer de activiteiten van Shell met civiele en militaire leveringszekerheid zijn verbonden. Dit voorbeeld is slechts één gebied waarin Shell actief is en illustreert dat een reductieplicht voor Scope 3-emissies op allerlei manieren kan ingrijpen in zwaarwegende maatschappelijke belangen die, evenals klimaatmitigatie, gelijktijdig moeten worden gediend.

¹⁹ <https://www.facebook.com/worldeconomicforum/videos/3-things-leaders-at-davos-are-saying-about-the-energy-transition/874778158590431/>.

²⁰ Zie bijvoorbeeld: Richtlijn 2009/119/EG van de Raad van 14 september 2009 houdende verplichting voor de lidstaten om minimumvoorraden ruwe aardolie en/of aardolieproducten in opslag te houden, preambule nr. 8; Bijlage 1 bij Richtlijn (EU) 2022/2557 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 betreffende de weerbaarheid van kritieke entiteiten en tot intrekking van Richtlijn 2008/114/EG van de Raad; en Verordening (EU) 2025/1106 van de Raad van 27 mei 2025 tot vaststelling van het instrument "Optreden voor de veiligheid van Europa (SAFE) door middel van versterking van de Europese defensie-industrie"; en Europese Commissie, 22 april 2026, AccelerateEU – energie-unie, COM(2026) 370, p. 1, waarin de overgang naar een schoon, betrouwbaar en betaalbaar energiesysteem niet alleen als een noodzaak voor het klimaat wordt aangemerkt, maar ook als "*a socio economic, competitiveness and security imperative*".

²¹ In dit verband is een nog geen twee weken geleden verschenen rapport van *The Hague Centre for Strategic Studies* illustratief, zie *The Hague Centre for Strategic Studies* mei 2026, '*No fuel, no fight*'.

²² Landelijk Crisisplan Olie, p. 8 te raadplegen via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/02/03/bijlage-landelijk-crisisplan-olie>, met verwijzing naar artikel 3 van het NAVO-Verdrag, op grond waarvan NAVO-landen gehouden zijn om hun weerbaarheid op peil te houden en verder te ontwikkelen: "*In order more effectively to achieve the objectives of this Treaty, the Parties, separately and jointly, by means of continuous and effective self-help and mutual aid, will maintain and develop their individual and collective capacity to resist armed attack.*"

²³ Naar deze pijpleiding wordt verwezen op de website van de NAVO, te raadplegen via: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/central-europe-pipeline-system-ceps>. Er wordt onder meer gesteld: "*The CEPS can expeditiously provide military commanders with fuel for aircraft and ground vehicles, whenever and wherever required in light of the prevailing military situation. The non-military use of the CEPS was permitted by the North Atlantic Council in 1959 on condition that priority is given to military capability (the Military Priority Clause). While ensuring the necessary investments, one priority of the CEPS is to offer an optimal service for its military and non-military clients under all circumstances.*"

Shells raffinaderijen beleveren andere EU-lidstaten

Bron: Productie S-254, Lijst met standaarddepots (met landen en steden) die worden bevoorrad vanuit Shell Energy and Chemicals Park Rotterdam (Pernis) en Rheinland en een tabel met hoeveelheden vliegtuigbrandstof, nafta en diesel en <https://www.shell.nl/shell-stations/stations-locator.html>.

28. Kortom, staten willen flexibiliteit behouden en weerbaarheid van hun energiesysteem en infrastructuur verzekeren. Zij willen in staat zijn om te diversifiëren op een wijze die recht doet aan uiteenlopende fundamentele belangen, waaronder het urgente belang van klimaatverandering. Eenzijdige reductieplichten en aanbodrestricties voor individuele ondernemingen helpen het klimaat niet en doen wel afbreuk aan deze noodzakelijke flexibiliteit en weerbaarheid van energiesystemen. De uitkomst die het hof heeft bereikt is verstandig, rechtvaardig, en laat ruimte voor oplossingen die wél werken. Wat de Scope 3-emissies die Shell rapporteert betreft, berust die uitkomst op twee solide pijlers. Daarop zal ik nu ingaan.

3 DE EERSTE PIJLER VAN HET HOF: GEEN REDUCTIEPADEN VOOR INDIVIDUELE ONDERNEMINGEN

29. Eerst het reductiepercentage. Het hof heeft geoordeeld dat een reductieverplichting voor specifiek Shell niet kan worden afgeleid uit het gemiddelde wereldwijde emissiereductiepercentage dat vereist is om klimaatopwarming tot 1,5 graad Celsius te beperken.²⁴ Ook de gemiddelde emissiereductie voor de gehele olie- en gassector op basis van bijvoorbeeld het zeer ambitieuze IEA NZE-scenario kan daar niet voor worden gebruikt. De conclusies van het hof onderstrepen dat de toepassing van een gemiddeld wereldwijd of een sectoraal emissiereductiepercentage op een individuele onderneming als Shell onlogisch, juridisch onjuist en schadelijk is.²⁵ Het hof heeft terecht onderkend dat scenario's of modellen niet zijn ontworpen om te worden vertaald in juridisch bindende reductieplichten voor individuele ondernemingen.²⁶ Scenario's zijn ontworpen als beleidshulpmiddel voor staten. Zij zijn niet geschikt om vertaald te worden in een juridisch bindende reductieplicht voor een individueel bedrijf, of het nu gaat om 45%, 35% of 25%. Het werkt niet. Elk reductiepercentage betekent bovendien een ingreep in de binnenlandse en buitenlandse politiek. Ik licht dit toe.

A. Individuele reductieplichten werken niet

30. Eerst de onwerkbaarheid. Het is mogelijk om over de gehele economie emissies te reduceren. Dat kan met wet- en regelgeving. Bijvoorbeeld in de EU, of in Nederland. En dat is gebeurd, met name via sectorale wet- en regelgeving. Maar bijvoorbeeld ook door gezamenlijk optrekken van overheden en ondernemingen, zoals in het Nederlandse Klimaatakkoord. En dat is ook effectief zoals de grote emissiedalingen in de EU en in Nederland aantonen.²⁷
31. Staten hebben een verantwoordelijkheid om emissies te reduceren; zo stellen zij NDCs vast onder de Overeenkomst van Parijs en heeft Nederland in de Klimaatwet verschillende juridisch bindende doelen opgenomen.
32. Die doelen zijn echter niet door de civiele rechter op te knippen in statische deel-doelen. Bijvoorbeeld per provincie, gemeente, sector, onderneming, consument, of welke andere deeleenheid dan ook. Het

²⁴ Arrest, rov. 7.73, 7.75, 7.79 en 7.81.

²⁵ Vgl. Spreekaantekeningen zijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 – deel 2 van 4, nr. 7.1.4.

²⁶ Arrest, rov. 7.82 en 7.91-7.93.

²⁷ Europese Commissie 6 november 2025, EU Climate Action Progress Report 2025, p. 10-11, te raadplegen via: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2d756cf5-c4f4-11f0-8da2-01aa75ed71a1/language-en>.

is aan de overheid en de wetgever om emissies in de gehele economie te reduceren.²⁸

33. Het hof heeft daarom terecht geoordeeld dat er geen percentage bestaat dat de activiteiten van Shell en haar eindgebruikers weerspiegelt. Er is eenvoudigweg geen minimumpercentage dat op één energiebron of één sector kan worden toegepast. Laat staan op één onderneming die verschillende energiebronnen levert in allerlei sectoren, in tientallen landen met wijd uiteenlopende wetgeving en beleid.²⁹ Een paar korte opmerkingen hierover.
- i) Shell's decarboniseringstraject zal waarschijnlijk langzamer zijn dan het wereldwijd gemiddelde in enig scenario. Dat is zo omdat het zwaartepunt van de activiteiten van Shell ligt in sectoren die moeilijk te verduurzamen zijn; zij is minder actief in de elektriciteitssector, die sneller verduurzaamt.³⁰ Shell levert geen kolen, die het snelst dalen in ambitieuze scenario's zoals het IEA NZE-scenario. Of neem transport: deze sector is goed voor 22,4% van de wereldwijde emissies uit energie. Maar binnen Shell's portfolio vormen de voor deze sector gerapporteerde Scope 3-emissies bijna het dubbele daarvan (ten minste 43%). Deze emissies van klanten leiden tot een specifiek profiel van de gerapporteerde Scope 3-emissies, dat naar haar aard afwijkt van het wereldwijd gemiddelde. Ieder land, elke sector en elk product heeft verschillende mogelijke reductiepaden.
 - ii) Bovendien zijn de omstandigheden in elk van deze landen onderhevig aan voortdurende veranderingen en daarmee verandert ook hun energieprofiel. Dat geldt ook voor de wereldwijde activiteiten van Shell. Een statisch reductiepercentage dat wordt vastgesteld en opgelegd op het niveau van individuele ondernemingen laat zich niet rijmen met die voortdurend veranderende omstandigheden.
 - iii) Tot slot: individuele reductiepercentages houden ook helemaal geen rekening met de vraag of een onderneming met een lagere koolstofintensiteit werkt dan haar dan concurrenten. Ook niet met de vraag of zij meer investeert in energiezuinige oplossingen of afnemers helpt te decarboniseren, bijvoorbeeld door gas te leveren aan eindgebruikers die nu nog kolen gebruiken. Al die relatieve duurzaamheidsprestaties doen er niet toe in een percentage.

²⁸ Om deze reden heeft het Duitse Bundesverfassungsgericht in *Neubauer*, nadat het had vastgesteld dat de door de Duitse Staat vastgestelde klimaatwetgeving en het klimaatbeleid de rechten van toekomstige generaties onvoldoende waarborgden, geconcludeerd dat dit niet gold voor de afzonderlijke Duitse deelstaten, omdat er geen individuele reductiepercentages bestaan die op deze deelstaten van toepassing zijn (Bundesverfassungsgericht 18 januari 2022, zaaknummer 1 BvR 1565/21 e.a., rov. 14 e.v.). En dit is ook precies de reden waarom het Bundesgerichtshof de vorderingen tegen individuele ondernemingen op basis van individuele koolstofbudgetten principieel heeft afgewezen.

²⁹ Arrest, rov. 7.73 e.v.; en Spreekaantekeningen tijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 – deel 2 van 4, nr. 7.1.4 onder (c).

³⁰ Spreekaantekeningen tijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 – deel 2 van 4, nr. 7.1.4 onder (c).

34. Daarom kan je geen individueel percentage vaststellen voor een onderneming met haar eigen wereldwijde klantengroep en activiteiten. Elk percentage zou misplaatst en ineffectief zijn.
35. Effectieve emissiereducties worden gerealiseerd door gecoördineerde economie-brede regulering en beleid. Dat is waar de Europese en Nederlandse wetgeving op is gericht.

B. Elk reductiepercentage voor een individuele onderneming interfereert met afwegingen die staten moeten maken

36. De Europese en de Nederlandse wetgevers zijn ook in staat en gelegitimeerd om de afwegingen te maken, die reductiepercentages voor individuele ondernemingen noodzakelijkerwijs inhouden. Elk reductiescenario berust op honderden zo niet duizenden fundamentele maatschappelijke keuzes en aannames. Zoals Smeehuijzen schrijft, hebben scenario's echter geen "*bijzonder gezag (...) ten aanzien van de normatieve keuzes die gemaakt moeten worden bij de vertaling van die feiten naar normen*".³¹ Dit is ook de crux in het recente arrest van het Bundesgerichtshof: alleen de wetgever kan de vereiste belangenafwegingen verrichten en beslissen over de verdelingsvragen in de energietransitie die reductieplichten voor ondernemingen oproepen.
37. Wat Milieudefensie wil, staat haaks op het beleid van de Nederlandse regering. Het kabinetsbeleid komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in het Sectorakkoord gaswinning energietransitie dat een jaar geleden tot stand kwam, en waarin juist het belang van meer lokale gaswinning wordt benadrukt.³² Als energieondernemingen door de rechter worden gebonden aan reductiepaden kan dat de Nederlandse Staat beperken in haar keuzemogelijkheden voor lokale gasproductie. Dat is nog problematischer als een onderneming activiteiten heeft in meer dan 70 landen en een reductiebevel de activiteiten in al die landen kan raken. Een Nederlandse rechter zou zich dan moeten uitspreken over hoe en in welk tempo die landen hun fossiele brandstoffen zouden moeten uitfaseren. Een gerechtelijk bevel zal het aantal ondernemingen beperken dat voor die landen beschikbaar is voor de door hen noodzakelijk geachte winning en distributie van olie en gas. Dat is niet verenigbaar met de extra terughoudendheid die de rechter in acht moet nemen als betrekkingen met het buitenland in het geding zijn. Het is aan de regeringen in al die landen om uit te maken hoe zij de energietransitie het beste kunnen vormgeven. Daarom komen rechterlijke reductieplichten voor ondernemingen zoals Shell in strijd met belangenafwegingen die staten moeten maken.

³¹ J.L. Smeehuijzen, 'Milieudefensie tegen Shell in hoger beroep. Energietransitie te complex voor reductiebevel', *NJB* 2025/32, p. 2671.

³² <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2025/04/23/akkoord-voor-verantwoorde-winning-van-laatste-nederlandse-aardgas-op-zee>.

38. Dit is met name zo omdat de scenario's waarop Milieudefensie zich beroept berusten op zeer vergaande aannames. Elk daarop gebaseerd reductiepercentage berust op wat Milieudefensie vindt dat de wereld zou moeten doen, niet op wat staten nu doen of zelfs van plan zijn te gaan doen. De aannames in de door Milieudefensie gehanteerde scenario's zijn bijzonder ambitieus: bijvoorbeeld een *verlaging* van de energieconsumptie in 2030 met 17% ten opzichte van 2019 terwijl de mondiale energievraag juist sterk toeneemt.³³ Arbitrair geselecteerde ondernemingen zouden, louter vanwege hun omvang en activiteiten, moeten krimpen. Concurrenten in andere delen van de wereld zouden daarvan profiteren. En dat dus terwijl het volkomen onzeker is in welke mate de zeer vergaande aannames zullen kunnen worden gerealiseerd. Omdat veel van de veronderstelde ontwikkelingen in de door Milieudefensie ingeroepen scenario's zich niet voordoen, zou een reductie van Scope 3-emissies zich bovendien niet vertalen in investeringen waarmee het klimaat is gediend. Dat is de crux waarom het hof de vorderingen van Milieudefensie terecht heeft afgewezen.

C. Bindende individuele reductiepaden vinden geen steun of rechtvaardiging in juridische beginselen

39. In cassatie betoogt Milieudefensie dat het hof Den Haag toch een individueel reductiepad voor Shell had moeten vaststellen. Zij onderbouwt die stelling door te verwijzen naar de Kelderluikfactoren en een aantal internationaalrechtelijke beginselen. Die factoren en beginselen doen niet eraan af dat het opleggen van een reductiepad aan een individuele onderneming niet de juiste weg is, om de redenen zoals zojuist besproken. Bovendien heeft het hof hier wel degelijk oog voor gehad, maar geoordeeld dat daarop geen reductieplicht van Shell kan worden gebaseerd. Dat is terecht. Wat niet werkt, gaat namelijk niet alsnog werken als daar juridische leerstukken en beginselen op worden losgelaten. Het vaststellen van een concreet minimum reductiepercentage voor een individuele onderneming, waarover geen consensus bestaat, is bovendien een ingreep in het politieke domein. Die ingreep wordt niet kleiner als deze wordt gebaseerd op de algemene Kelderluikfactoren en internationaalrechtelijke beginselen. Daarom heeft het hof terecht geen reductiebevel aan Shell opgelegd. Dat kan bij staten wél, zoals Urgenda en de rechtspraak van het EHRM laten zien. Ik maak hier nog een paar korte opmerkingen over.
40. Hof en Hoge Raad hebben zich in Urgenda gebaseerd op het EVRM en internationaal recht. Daaraan is de Staat gebonden. De rechter gaf inhoud aan een bestaande mensenrechtelijke rechtsverhouding van de Staat jegens de ingezetenen van Nederland om te zorgen voor een deugdelijk klimaatbeleid. Die

³³ Spreekaantekeningen zijdens Shell d.d. 1 december 2020, zittingsdag 1- deel 1 van 2, nr. 24.

rechtsverhouding kan dan worden ingevuld door internationaal recht met concrete minimumreductiepercentages waarover consensus bestaat tussen staten en die Nederland heeft onderschreven. Zo kan Nederland worden gehouden aan de afspraken die in de Europese Unie zijn gemaakt om uitvoering te geven aan het Akkoord van Parijs.

41. Bedrijven hebben een wezenlijk andere rol en positie dan staten. Staten hebben het in hun macht om de emissies van hun territorium door middel van regelgeving te controleren. Bedrijven hebben die mogelijkheid niet: zij reguleren geen emissies maar moeten emissieregels naleven. Staten zijn grondwettelijk en verdragsrechtelijk gehouden te zorgen voor hun onderdanen. Bedrijven hebben geen daarmee overeenstemmende, bestaande verplichting die verder kan worden ingevuld om tot een minimumreductiepercentage te komen. Er bestaat ook geen consensus over een dergelijk percentage, zoals het hof feitelijk heeft vastgesteld. Bedrijven hebben ook eigen belangen die door het recht worden beschermd. Reductieclaims tegen specifieke bedrijven raken ook altijd, via die bedrijven, andere belangrijke maatschappelijke belangen en rechten. In deze zaak tegen Shell gaat het om leveringszekerheid en betaalbaarheid van energie en alle maatschappelijke belangen die daarmee worden gediend. In de zaak tegen ING gaat het daarnaast bijvoorbeeld om de stabiliteit van de financiële sector.
42. Daarom hebben de Hoge Raad in Urgenda en nadien het EHRM en het Duitse Bundesgerichtshof beslissingen die keuzes over de energietransitie raken terecht aan de politiek gelaten. De Advisory Opinion van het Internationaal Gerechtshof maakt dat niet anders. Deze opinie gaat over wat staten moeten doen en waarop zij elkaar kunnen aanspreken, waaronder de regulering van vraag- en aanbod van fossiele brandstoffen. Het is in die rechtsverhouding, tussen staten dus, dat de door Milieudefensie ingeroepen internationaalrechtelijke beginselen invulling geven aan de rechten en verplichtingen van staten. Zij kunnen niet uit die context worden gehaald en in de context van deze procedure worden ingezet om een minimumreductie op te leggen aan een individuele onderneming.
43. Horizontale verhoudingen tussen burgers en bedrijven onderling laten zich om die reden niet via mensenrechten en internationaalrechtelijke beginselen verticaliseren in rechtsplichten van iedereen jegens allen. Ook niet via de Kelderluikfactoren waarop Milieudefensie zich beroept. In welke juridische benadering ook, de context is steeds beslissend. Die context is dat olie en gas nog geruime tijd noodzakelijke producten zijn in veel landen en sectoren. Dat reductiepercentages voor individuele bedrijven het klimaat niet helpen en wel andere maatschappelijke belangen en de openbare veiligheid diepgaand raken. En dat wetgevers voor al die belangen flexibiliteit moeten behouden in hun aanpak van de energietransitie. In welke juridische benadering ook kunnen geen reductiepercentages worden opgelegd aan individuele ondernemingen.

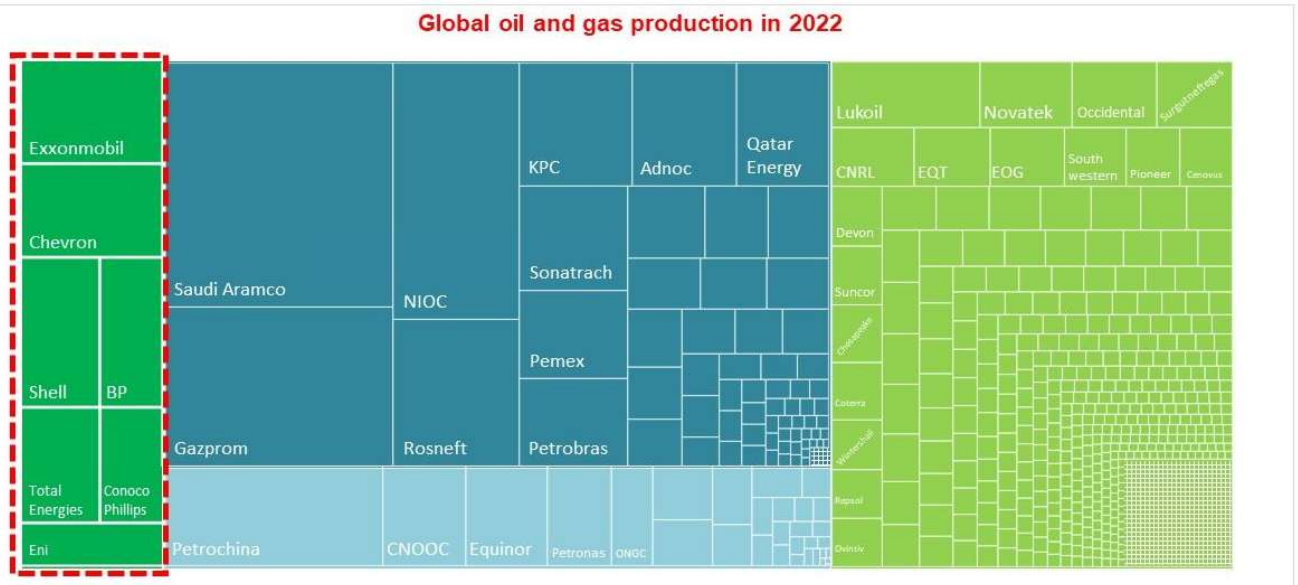
4 DE TWEEDE PIJLER VAN HET HOF: HET GEVRAAGDE REDUCTIEBEVEL IS INEFFECTIEF EN KAN OOK DAAROM NIET WORDEN TOEGEWENZEN

44. De tweede pijler waarop het hof de vorderingen van Milieudefensie heeft afgewezen is dat een reductiebevel voor de Scope 3-emissies die Shell rapporteert het klimaat niet helpt. Het hof heeft feitelijk vastgesteld dat andere ondernemingen met zekerheid het gat zullen opvullen dat Shell bij een reductiebevel zou moeten achterlaten. De onderliggende vraag van klanten blijft immers onveranderd.
45. Het is belangrijk dat het hof oog heeft gehad voor de ineffectiviteit van de gevorderde reductieplicht. Want juridisch is dit op verschillende niveaus relevant.³⁴ Allereerst heeft een partij die een ineffectieve vordering instelt daarbij geen belang. Dat is wat het hof heeft geoordeeld. Maar de effectiviteit is juridisch ook op verschillende andere manieren nog van belang. Het is een basisvoorwaarde voor het aannemen van een ongeschreven reductieplicht.³⁵ Het Nederlandse recht verplicht niet tot gedrag dat geen of maar zeer beperkt effect zal hebben. Een dergelijke verplichting is niet alleen weinig zinvol, maar ook disproportioneel voor de aangesproken partij.
46. Vandaag wil ik nog stilstaan bij het *feitelijke* aspect van dit oordeel van het hof. Want dat oordeel doet recht aan de werkelijkheid. Shell heeft in deze procedure uitgelegd hoe de mondiale olie- en gasmarkt werkt. Meer dan de helft van de wereldwijde olie- en gasproductie is in handen van staatsolie- en gasbedrijven, zogeheten National Oil Companies (NOC's). De onderstaande afbeelding heeft Shell tijdens de zitting bij het hof laten zien:

³⁴ Zie uitgebreider: schriftelijke toelichting van Shell, Hoofdstuk 13.1.

³⁵ Vgl. J.L. Smeehuijzen, 'De veroordeling van Shell tot 45% CO2-reductie in 2030. Over legitimiteit en effectiviteit', *NJB* 2022/458, p. 545; en D. de Groot, 'The potential of climate change cases for a sustained and resilient judiciary', te raadplegen via: https://www.hogeraad.nl/publish/pages/2181/berlin_constitutional_courts_conference_the_potential_of_constitutional_courts_in_tackling_climate.pdf.

The oil and gas industry landscape

47. Shell is één van de grote onafhankelijke International Oil Companies (IOC's). Samen vormen die IOC's slechts 1/8 van die markt. Shell is een speler in een mondiale en zeer liquide markt. De olie- en gasmarkt wordt gedomineerd door *National Oil Companies* en is onderhevig aan internationale overeenkomsten ter coördinatie van het aanbod en prijzen. Deze *National Oil Companies* en internationale overeenkomsten bepalen samen hun aanbod op basis van de vraag. Deze marktkenmerken illustreren waarom maatregelen zich niet op de aanbodzijde van de markt moeten richten, maar op de vraagzijde. Het aanbod volgt de vraag, niet andersom.
48. Eindgebruikers beslissen zelf welke energiebronnen zij gebruiken, in welke hoeveelheden en van welke leveranciers. Shell kan alternatieven voor fossiele brandstoffen aanbieden, zoals elektrisch laden voor auto's en waterstof voor trucks, maar het staat eindgebruikers uiteraard vrij om al dan niet voor deze alternatieven te kiezen. Dit betekent dat als één onderneming meer elektriciteit en waterstof aanbiedt, en minder olie en gas, dit niet vanzelf leidt tot een mindere wereldwijde vraag naar olie en gas. Pas als afnemers daadwerkelijk – dus zowel feitelijk als kosteneffectief – kunnen overstappen op andere energiebronnen zoals elektriciteit en waterstof, zal hun vraag naar olie en gas beginnen te dalen.
49. Een reductiebevel heeft op deze marktdynamiek geen invloed. Als één onderneming besluit om minder olie of gas te produceren of verkopen, zullen andere olie- en gasbedrijven haar aanbod vervangen om in de bestaande vraag te voorzien. Er is geen enkel individueel bedrijf dat bepaalt of kan bepalen hoeveel olie of gas wereldwijd wordt geproduceerd. Er is geen enkel individueel bedrijf dat eigenhandig het gedrag van klanten kan veranderen. Daarom pleit Shell voor het beleid en de

regelgeving die vereist zijn om klanten te stimuleren te kiezen voor koolstofarme alternatieven.

50. Shell speelt bovendien een rol in de energietransitie. Dat doet zij op verschillende manieren. Zij verbetert de energie-efficiëntie van haar activiteiten, zij verkoopt koolstofarme producten en zij verlaagt de netto koolstofintensiteit van de producten die zij verkoopt. Bij het hof heeft Shell erop gewezen dat zij haar methaanemissies met 70% had verminderd ten opzichte van 2016.³⁶ Dat is inmiddels 78%.³⁷ Ook investeert Shell in technologie en de ontwikkeling van koolstofarme producten, zodat de productie daarvan kan worden opgeschaald als de marktomstandigheden zich daarvoor realiseren. Voorbeelden uit de praktijk laten zien dat het doen van dergelijke investeringen niet een eenvoudig en voorspelbaar proces is.

i) Shell investeert in **elektrisch laden**. In 2025 had Shell 88.000 openbare laadpunten, onder meer hier in Nederland.³⁸ Qua landen waar zij actief is heeft zij, op Tesla na, het grootste openbare laadnetwerk voor elektrische voertuigen ter wereld.³⁹

ii) Ook **Holland Hydrogen I** is vandaag al genoemd. Een investering van meer dan een miljard, waarvan de bouw meer dan vier jaar bestrijkt. Dit terwijl de afzetmarkt zich nog niet volledig heeft gematerialiseerd: Shell Pernis zal aanvankelijk de enige klant zijn.

51. Dat brengt me terug bij het gegeven dat, zoals we vandaag een aantal keer hebben opgemerkt, een ordelijke en succesvolle energietransitie regulering en stimulering door overheden vereist. De Europese Unie biedt hiervoor het juiste niveau. Dat is het laatste onderwerp waarop wij vandaag tijdens dit pleidooi ingaan.

5 EU RECHT BIJDT WEL OPLOSSINGEN EN DAARMEE ZIJN EENZIJDIGE PRIVAATRECHTELIJKE REDUCTIECLAIMS TEGEN INDIVIDUELE ONDERNEMINGEN NIET VERENIGBAAR

52. Op zowel Europees als op nationaal niveau is een omvangrijk pakket aan regelgeving en beleid ontwikkeld. En met dat pakket aan regelgeving en beleid worden concrete resultaten geboekt.⁴⁰

³⁶ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell d.d. 19 maart 2024, nr. 5.2.1.

³⁷ Zie de website van Shell, te raadplegen via: <https://www.shell.com/what-we-do/oil-and-natural-gas/methane-emissions.html>.

³⁸ Aan het eind van 2023 waren dat er nog 54.000, zie Schriftelijke pleitnota zijdens Shell d.d. 19 maart 2024, nr. 2.3.4.

³⁹ Spreekaantekeningen zijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 1 van 2, nr. 1.5.37 onder (c).

⁴⁰ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell d.d. 19 maart 2024, nr. 2.1.3 onder (c); Europese Commissie 6 november 2025, EU Climate Action Progress 2025, p. 11, te raadplegen via: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2d756cf5-c4f4-11f0-8da2-01aa75ed71a1/language-en>; en specifiek ten aanzien van de uitstoot in de sectoren die onder het EU ETS vallen geldt dat die uitstoot sinds de invoering van dat systeem is gehalveerd, https://climate.ec.europa.eu/news-other-reads/news/eu-emissions-trading-system-sustains-downward-trend-covered-emissions-2026-04-10_en.

53. Het is in deze context dat Milieudefensie een lidstaatrechter vraagt een reductieverplichting op te leggen aan een individuele onderneming. Verschillende bepalingen en beginselen van Unierecht staan aan een dergelijke nationale maatregel in de weg. Dat is zo als die maatregel alleen voor Shell geldt, en dat is zeker zo als die maatregel voor alle ondernemingen zou gelden. Tijdens dit pleidooi noem ik twee punten. Ten eerste de insteek en opbouw van de relevante Europese wet- en regelgeving. Ten tweede dat deze wet- en regelgeving, en de beslissingen van de wetgever die daaraan ten grondslag liggen, worden doorkruist door de nationale maatregel waar Milieudefensie in deze procedure om vraagt.
54. Het eerste punt. Deze zaak gaat over energie, en deze zaak gaat over het klimaat. Op beide gebieden heeft de Europese Unie regelgeving aangenomen.
- i) Op het gebied van energie heeft de Europese Unie de Energie Unie ingesteld. Deze Energie Unie berust op vijf pijlers, waaronder energiezekerheid, een volledig geïntegreerde interne energiemarkt, het decarboniseren van de economie en het bevorderen van het Europese concurrentievermogen door middel van onderzoek en innovatie.⁴¹
 - ii) De Europese Unie is naast de individuele lidstaten partij bij het Parijs-akkoord. Zij communiceert namens de lidstaten één gezamenlijke ‘*nationally determined contribution*’, ook wel NDC.
55. De Europese Unie heeft de doelstellingen uit het Parijs-akkoord verankerd in de Europese Klimaatwet, die juridisch bindende emissiereductiedoelstellingen stelt voor 2030, 2040 en 2050. Deze Klimaatwet is het kader voor het Europese klimaatbeleid, dat zij heeft vormgegeven onder de overkoepelende noemers *Green Deal* en *Fit for 55*, een veelomvattend pakket aan regelgeving en beleid dat is ingericht om het Europese emissiereductiedoel van 55% in 2030 te bereiken. Dit pakket aan regelgeving en beleid is stevig verankerd in de vijf pijlers van de Energie Unie.⁴² Shell lichtte dat in haar Verweerschrift al toe.

⁴¹ Verordening (EU) 2018/1999 (Governance Verordening), artikel 1 lid 2.

⁴² Verordening (EU) 2021/1119 (Klimaatwet), considerans onder 34.

Vijf pijlers van de Europese energie-unie

Governanceverordening:	Vijf pijlers “die nauw met elkaar verbonden zijn en elkaar versterken”
Europese Klimaatwet:	Bij vormgeven klimaatbeleid moeten lidstaten & EU rekening houden met:
 1. Continuïteit van de energievoorziening	
 2. Interne energiemarkt	
 3. Energie-efficiëntie	
 4. Decarbonisatie	
 5. Onderzoek, innovatie en concurrentievermogen	

56. Een belangrijk element van het Europese beleid is het Europese emissiehandelssysteem. Dat is het EU ETS. Dit systeem gaat uit van een “*cap and trade*”-principe. De “cap” stelt een plafond aan het totale aantal toegestane emissies van door het systeem gedekte sectoren. Dit plafond wordt ieder jaar verlaagd. Zo wordt verzekerd dat de totale Europese emissies met verloop van tijd omlaaggaan. Het ETS is een hoeksteen van het Europese klimaatbeleid, maar kan niet zinvol bestaan zonder de verdere bouwstenen van de *Green Deal* en *Fit for 55*. Ik zeg dat hier, omdat de reflex kan bestaan het ETS in isolatie te beschouwen. Dat doet eenvoudigweg geen recht aan het veel meer omvattende Europese beleidskader. Geïsoleerd heeft het invoeren van een emissiehandelssysteem ook weinig zin: zonder een transformatie van het energiesysteem, voortgestuwd door een gelijktijdige regulering van vraag en aanbod, leidt het ETS slechts tot de-industrialisering en importafhankelijkheid.
57. Gelukkig is die bredere regelgeving er wel. Sectoren die niet door het ETS worden gedekt, worden gedekt door de *Effort Sharing Regulation*, waarin reductiedoelstellingen voor individuele lidstaten zijn opgenomen, en in de *Land Use, Land Use Change and Forestry Regulation*. Gezamenlijk reguleren deze instrumenten nagenoeg de hele Europese uitstoot.
58. En daar houdt het niet op. Er zijn nog vele andere instrumenten die niet *direct* zien op emissiereducties maar wel bijdragen aan de verduurzaming van de Europese economie. Er zijn regels die voorzien in

een minimaal aandeel hernieuwbare energie in de energiemix.⁴³ Brandstofleveranciers op Europese vliegvelden zijn verplicht gedeeltelijk hernieuwbare brandstof te verstrekken.⁴⁴ Vergelijkbare regels bestaan op het gebied van zeevaart,⁴⁵ voor vrachtwagens⁴⁶ en voor personenauto's.⁴⁷ Er bestaan fondsen, van meer dan EUR 100 miljard, voor de financiering van innovatie.⁴⁸ En er is nog veel meer.⁴⁹ Ook dat lichtte Shell in haar Verweerschrift al toe.

59. *EU Fit for 55* behelst dus een volledig geïntegreerd beleidspakket, dat verschillende kerndoelstellingen van de Europese Unie verenigt. Naast het waarborgen van de Europese energievoorziening vertegenwoordigt dit beleid de Europese bijdrage aan het Parijs-Akkoord. Ook de vordering van Milieudefensie is, over de boeg van de ongeschreven zorgvuldigheidnorm, gericht op het behalen van de doelstellingen van het Parijs-Akkoord, hoewel dit gaat over verplichtingen van staten. Zij vordert het opleggen van een verplichting zonder basis in de EU-regels, zowel qua vorm als reductiepercentage. Aan de vordering van Milieudefensie lijkt dus de opvatting ten grondslag te liggen dat het huidige Europese beleid als Europese bijdrage onvoldoende is. De Europese Commissie is juist van mening dat “*the EU climate policy and legislation (...) are in line with the EU’s obligations deriving from the Paris Agreement*”.⁵⁰ De Europese Commissie is het, anders gezegd, dus niet met Milieudefensie eens.
60. De door Milieudefensie gevraagde reductieplicht heeft in dit Europese beleid niet alleen geen enkele basis, zij *doorkruist* ook de goede werking daarvan. Ik wil nog wat nader stilstaan bij de manier waarop. Dat is het tweede punt over het Unierecht waarop ik vandaag inga. Het Europese recht staat een nationale maatregel zoals de reductieplicht niet toe. Dit volgt onder meer uit het Unierechtelijke loyaliteitsbeginsel, dat het lidstaten en daarmee ook lidstaatrechters verbiedt nationale maatregelen te nemen die afbreuk kunnen doen aan de goede werking van Europese regels.
61. Daar zijn goede redenen voor. Een functionerend en gecoördineerd Europees beleid is niet denkbaar als individuele lidstaten vrijelijk extra maatregelen kunnen nemen, met werking over de grens, zonder deze nauwgezet op dat Europese beleid af te stemmen. De vaststelling dat de Europese regelgeving een nationale maatregel niet met zoveel woorden verbiedt⁵¹ is dus pas het startpunt van de analyse. Wanneer een nationale maatregel strengere voorschriften bevat op een gebied dat door de EU is gereguleerd,

⁴³ Richtlijn (EU) 2023/2413 (*RED III*).

⁴⁴ Verordening (EU) 2023/2405 (*ReFuel EU Aviation*).

⁴⁵ Verordening (EU) 2023/1805 (*FuelEU Maritime*).

⁴⁶ Verordening (EU) 2024/1610.

⁴⁷ Verordening (EU) 2023/851.

⁴⁸ Zie Verweerschrift, nr. 48.

⁴⁹ Schriftelijke pleitnota zijdens Shell d.d. 19 maart 2024, hoofdstuk 2.

⁵⁰ Europese Commissie, 19 mei 2021, *Written Observations of the European Commission - Case: Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others (Productie S-208)*, nr. 78.

⁵¹ Vgl. Arrest, rov. 7.53.

vereist het Unierecht dat wordt beoordeeld hoe die nationale maatregel zich verhoudt tot de Europese regels. De basis van die nationale maatregel – publiek- of privaatrechtelijk – is daarvoor niet relevant.

62. Het Europese beleid inzake de energietransitie hééft ook al aan verschillende strengere nationale maatregelen in de weg gestaan.⁵² Het staat op dezelfde manier in de weg aan de gevorderde reductieplicht. Toewijzing van de vordering ondermijnt de goede werking van de Europese regelgeving inzake de energietransitie. Shell ging hierop in het Verweerschrift al in. Ik noem hier nu drie punten.
- i) De reductieverplichting doorkruist de goede werking van het EU ETS. Deze doet niets met het aantal emissierechten onder het ETS. Vermindert Shell de door het ETS gedekte emissies die zij rapporteert, dan komen emissierechten vrij voor anderen. Daar is het klimaat niet bij gebaat. En als die anderen minder energie-efficiënt zijn dan Shell – bijvoorbeeld omdat zij kolen gebruiken – dan levert hetzelfde emissieniveau de Europese markt minder energie op. Dit punt moet goed worden onderscheiden van het beroep van de Staat op het zogenaamde waterbedeffect in de *Urgenda* zaak. Het gaat immers niet om een daadwerkelijke verlaging van de Nederlandse emissies en het vervolgens door andere staten, met eigen verdragsverplichtingen, al dan niet vergroten van hun emissies in reactie daarop. Het gaat om het door andere ondernemingen overnemen van het aanbod van Shell.
 - ii) Daarnaast wijs ik op het gelijke speelveld dat de Europese regels inzake de energietransitie uitdrukkelijk in het leven beogen te roepen, en dat van kritiek belang is voor het behalen van de Europese doelstellingen in de energietransitie.⁵³ Als lidstaatrechters aanbodrestricties voor individuele ondernemingen formuleren, is dat gelijke speelveld er niet. En dit is niet slechts theorie. Het Duitse Bundesgerichtshof wees in het al een aantal keer genoemde arrest vorderingen af die berusten op een individueel koolstofbudget, omdat dit politieke beslissingen vergt. Toewijzing van de vordering van Milieudefensie zou zo leiden tot normenfragmentatie, een lappendeken van onderling afwijkende verplichtingen en een diepe breuk in de interne markt. KLM moet ermee rekening houden tot een significante reductie van haar activiteiten te worden veroordeeld. Lufthansa niet. ING wel, Commerzbank niet. Albert Heijn wel, de Aldi niet. Dit zal de concurrentiepositie van deze Nederlandse bedrijven en de prijzen van hun producten beïnvloeden.
 - iii) Ik noem hier tot slot het beginsel van energiesolidariteit. De gevraagde reductieplicht houdt geen rekening met verschillen tussen individuele lidstaten, die allemaal op een andere wijze afhankelijk

⁵² HvJEU 26 februari 2015, ECLI:EU:C:2015:120 (*Sko-Energo*), rov. 28; HvJEU 12 april 2018, ECLI:EU:C:2018:245 (*PPC Power*), rov. 27; HvJEU 16 april 2026, C-519/24, ECLI:EU:C:2026:297 (*Nitrogénművek*), rov. 34-37.

⁵³ Verweerschrift, par. 1.1.3 onder d.

zijn van bepaalde energiebronnen en infrastructuur. Dat betekent dat, zeker als we aannemen dat het gevraagde bevel effect zal hebben, toewijzing hiervan de ene lidstaat meer raakt dan de andere. Om een concreet voorbeeld te noemen: Duitsland schaaft gelijktijdig kernenergie en kolengestookte centrales af, en is momenteel meer dan anderen afhankelijk van gas. Zij werkt zelfs aan het vergroten van haar capaciteit om gas te importeren.⁵⁴ Een reductiebevel zou de mogelijkheden voor Shell om hieraan bij te dragen sterk beperken.

63. Al deze voorbeelden staan voor een breder punt. De Europese klimaatregulering heeft een marktbrede werking in alle zevenentwintig lidstaten. Dat biedt coherentie, dat biedt schaal en dat biedt effectiviteit.
64. Concluderend ligt er op Europees niveau een pakket aan regelgeving en beleid dat zijn weerga niet kent. Dit pakket is in hoge mate geïntegreerd, en vertegenwoordigt een zorgvuldig aangebracht evenwicht tussen de verschillende belangen die onvermijdelijk worden geraakt door maatregelen in de energietransitie. Europa loopt hiermee wereldwijd voorop. Het laat zien dat Europa vastberaden is haar doelstellingen te bereiken. Het stemt hoopvol dat de Europese Unie er als regionaal blok in slaagt om één koers te bepalen, want makkelijk is dat niet. Ieder van de zevenentwintig lidstaten heeft een eigen energiebehoefte.
65. Het is belangrijk te realiseren dat die regelgeving voortdurend in ontwikkeling is. Nieuwe regels moeten in de praktijk worden getoetst. Dat is normaal. En waar de ontwikkeling van het energiesysteem al vrijwel nooit lineair verliep, is het vandaag de dag nog uitdagender geworden te voorspellen hoe de wereld er morgen voorstaat, laat staan over vijf jaar. De regelgeving is in staat mee te ontwikkelen, en zich aan te passen aan de omstandigheden zoals deze zich voordoen. De Europese wetgever volgt de effecten van de door haar aangenomen regels op de voet, herijkt, en schaaft bij waar nodig. De Omnibus-revisie is een voorbeeld van zo'n bijstelling. Anders dan de indruk die soms kan worden gewekt, doet dit niet af aan het veelomvattende beleid dat er is. Wat daar wel aan afdoet, is het door een lidstaatrechter opleggen van een statische reductieverplichting aan een individuele onderneming. Het Unierecht staat daaraan in de weg.

⁵⁴ MvG, nr. 1.6.2 onder (c); Spreek aantekeningen tijdens Shell d.d. 3 april 2024, zittingsdag 2 - deel 2 van 4, nr. 7.3.2. Vgl. ook Spreek aantekeningen tijdens Shell d.d. 2 april 2024, zittingsdag 1 - deel 1 van 2, nr. 1.5.11.

6 AFSLUITING

66. Ik keer terug naar waar dit pleidooi mee begon: de urgente noodzaak om klimaatverandering tegen te gaan, en waar Shell en Milieudefensie van mening verschillen: *hoe* dit aan te pakken, en *wie* het best in staat is de koers te bepalen. De positie van Shell zal u bekend zijn. Vandaag zijn wij ingegaan op het energiesysteem. Dit plaatst deze zaak midden in de werkelijkheid, en laat zien wat nodig is om tot een veilige en ordelijke energietransitie te komen. Om dit te bereiken is er voor regelgeving en coördinatie op Europees en nationaal niveau simpelweg geen beter alternatief. We hebben dringend behoefte aan veelomvattende oplossingen, die daadwerkelijk werken. Oplossingen die de juiste schaal hebben, flexibel zijn en marktmechanismen respecteren. Oplossingen die profiteren van samenwerking tussen overheden, het bedrijfsleven en vele andere belanghebbenden, zoals dat in het Nederlandse Klimaatakkoord is gebeurd.
67. Door de rechter aan individuele ondernemingen opgelegde reductiepercentages gaan hier volledig aan voorbij. Ze zijn niet gebaseerd op afwegingen tussen alle vitale maatschappelijke belangen die bij de aanpak van klimaatverandering komen kijken. Afwegingen die noodzakelijkerwijs voortdurend moeten worden gemaakt. Ze roepen nieuwe risico's in het leven, zoals het verstoren van energiemarkten, het ondermijnen van energiezekerheid en investeringen, en ze leiden hooguit tot het verplaatsen van emissies in plaats van deze te verminderen. De processtrategie van Milieudefensie helpt de mondiale respons op klimaatverandering niet verder en werkt, hoe goedbedoeld ook, helaas echt averechts. Zowel vanuit feitelijk als juridisch oogpunt heeft het hof de vorderingen van Milieudefensie dan ook terecht afgewezen.